

AZERBAYCAN-ERMENİSTAN ÇATIŞMASINDA SON CEPHE: TOVUZ

Yalçın SARIKAYA

Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi

Giriş

12 Temmuz 2020 tarihinde Ermenistan'ın Azerbaycan'ın Tovuz bölgesindeki görevli askerî unsurlarına saldırmasıyla iki ülke arasında dönem dönem yaşanan çatışmalara bir yenisi daha eklenmiştir. Azerbaycan'a yönelik gerçekleştirilen bu provokatif eylemde ve sonrasında devam eden çatışmalarda Azerbaycan'ın önemli kayıpları olduğu ve Ermenistan'ın da yüksek zayıflatlar verdiği görülmüştür.

Söz konusu çatışmanın, alışlagelmiş çatışma bölgesi olan ve Ermenistan'ın işgali altında bulunan Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde değil daha kuzeyde kalan Tovuz'da yaşanması, jeopolitik ve jeostratejik gerekçelerle yüksek önem arz etmektedir. Bu nedenle bölgedeki çatışmanın tarihine kısaca değinilecek ve sonrasında yaşanan son çatışmanın dinamikleri ele alınacaktır. Ayrıca Türkiye'nin Azerbaycan ile geliştirdiği askeri işbirliği ve bölgede, çatışmanın paralelinde gerçekleşen askeri faaliyetler mercek altına alınacaktır.

Azerbaycan-Ermenistan Uyuşmazlığının Arkaplanı

Adı ve tarihi kimliğiyle bir Türk yurdu olan Karabağ, bugünkü Ermenistan toprakları gibi 19. Yüzyılda başlayan Çarlık Rusya'nın Kafkasya'yı işgalinden itibaren tedricen Ermenileştirilmiştir. Gacar İranı ile Rusya Çarlığı arasında yapılan 1813 Gülistan ve 1828 Türkmençay Antlaşmaları, Osmanlı-Rus Savaşları ve özellikle 93 Harbi, Ermenilerin Doğu Anadolu ve Kafkasya'daki faaliyetlerini artırmıştır. 1912'den 1921'e kadar 500.000 üzerinde Müslüman nüfus bu bölgelerde Ermeni Daşnak çeteleri tarafından katledilmiştir. 1. Dünya Savaşı yılları da dahil olmak üzere Türkiye ve Azerbaycan arasına hançer sokulması şeklinde, Türkiye ve İran Ermenileri hem bugünkü Ermenistan'a hem de Karabağ'a göçürölüp yerleştirilmiştir. Sovyetler

döneminde çatışma olmamış ancak alınan kararlarla, Ermenistan Sovyeti, Azerbaycan Sovyetinin topraklarının aleyhine genişletilmiştir.

SSCB'nin dağılması sürecinde, aslında Azerbaycan Sovyetine bağlı bir özerk bölge olan Karabağ'daki Ermeniler 1987'den itibaren Azerbaycan aleyhine faaliyetlere girişmişlerdir. Bunun bir boyutunu bölge parlamentosunun Erivan'a bağlanma talep ve kararı, bir diğer boyutunu da Karabağ'daki Azerbaycan Türklerine yapılan saldırılar oluşturmuştur. Böylece 1990'a gelindiğinde kanlı bir savaş başlamış; savaşın en şiddetli dönemi 1992-1993'te gerçekleşmiştir. Moskova, Ermeni tarafını desteklemek suretiyle bu savaşta Azerbaycan'ın Karabağ ve etrafındaki 7 ilinin işgaline imkân tanımıştır. İşgal altında kalan bu topraklar, Azerbaycan yüzölçümünün yaklaşık %20'sine tekabül etmektedir.

Uyuşmazlığın çözümü için BM Güvenlik Konseyi Ermeni tarafının işgalciliğini beyan eden 4 karar almış, Avrupa Konseyi de Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü teminat altına alan kararlar almıştır. Bununla birlikte sorunun çözümü AGİT'in Minsk Grubuna bırakılmış ancak bu grubun faaliyetleri hiçbir somut sonuç vermemiştir.

5 Mayıs 1994'te Bişkek Protokolü ile bir ateşkese varılmış, ancak sağlanan ateşkes mütevaciz Ermeniler tarafından günümüze kadar binlerce defa ihlal edilmiştir. Gerek savaş sırasında gerekse ateşkesten günümüze on binlerce Azerbaycanlı asker ve sivil hayatını kaybetmiştir. Bu ihlaller sırasında birkaç defa topyekûn savaşın başlama riskini içerecek boyutta çatışmalar olmuştur. 2008, 2010, 2016 ve 2018'de yaşanan çatışmalar bunlardandır. Nisan 2016'da Karabağ'ın doğusundaki Terter'den başlayıp güneyde Fuzuli'ye kadar olan hatta yaşanan çatışmalar Azerbaycan tarafının açık üstünlüğü ve toprak kazanımı (Leletepe Yükseklikleri) ile sonuçlanmıştır. Mayıs 2018'de Nahcivan'da yaşanan çatışmalarda da yine Azerbaycan tarafı üstünlük elde etmiş ve toprak kazanabilmiştir.

Bu gelişmeler, Ermenistan'ı ve destekçilerini ciddi bir biçimde rahatsız etmiştir. Ermenistan bu gidişatı tersine çevirmek ve psikolojik üstünlüğü ele geçirmek maksadıyla provokatif saldırılar gerçekleştirmeyi tercih etmiştir.

Temmuz 2020 Çatışmalarının Gelişimi

12 Temmuz günü öğlen saatlerinde Ermenistan ilk olarak Azerbaycan'a ait UAZ tipi küçük bir askeri jipi vurmak suretiyle çatışmayı başlatmıştır. Ermenistan, Azerbaycan askeri jipini vurmasının hemen ardından top atışları ile saldırısını devam ettirmiştir. Ermeni Savunma Bakanı Tonoyan'ın basın sözcüsü, yaptığı açıklamada Azerbaycan ordusuna ait unsurların topraklarına sızmaya çalıştığı bir sırada engellendiğini ve zayıf verildiğini beyan etmiş, Azerbaycan tarafı ise Ermenilerin top atışlarının karşı atışlarla susturulduğunu, 4 şehit ve 4 yaralı olduğunu beyan etmiştir. Çatışmalar

gün boyu sürmüş ve geceye sarkmıştır. Gece saatlerinde Ermenilerin Nahcivan'daki Şahbuz ve Culfa illerinin kuzeyine de top atışı ile saldırdıkları açıklanmıştır.¹

Ermenistan'ın Tovuz'daki saldırısına Azerbaycan ordusunun verdiği sert karşılığın sonucunda Ermenistan güçleri, çok fazla zayıat vererek geri çekilmiştir. Ermenilerin, kayıplarına ilişkin resmî açıklamaları yoktur; ancak 2008'den beri olduğu gibi zayıatı saklama siyaseti izledikleri bilinmektedir. Yaşanan çatışmalar sonucunda, Ermenistan halkının da tepki gösterdiği; 13 Temmuz'da, Erivan'da bazı gösteriler ve bunlara müdahaleler olduğu gündeme gelmiştir. Bu gösterilerde, vatandaşların doğru ve güvenilir bilgi talep ettiği bilinmektedir. Ayrıca Ermenistan'ın Karabağ'daki işgal kuvvetlerinden Tovuz bölgesine kaydırma yaptığı ve çatışmanın 13 Temmuz akşamında Dünder Guşçu bölgesinde devam ettiği öğrenilmiştir. 13-14 Temmuz'da devam eden çatışmalarda, Azerbaycan ordusundan biri Tümgeneral olmak üzere 8 asker şehit olmuştur.² Şehit olan Tümgeneralin isminin Polat Heşimov olduğu ve Türkiye'de, Harp Okulu'nda eğitim aldığı bilinmektedir.

14 Temmuz'da Azerbaycan Savunma Bakanlığı devam eden çatışmalarda Ermenistan ordusunun çok sayıda askerî araç ve mevzilerinin imha edildiğini, 100'ün üzerinde Ermeni askerin öldürüldüğünü vurgulamıştır. Böylece Azerbaycan'ın, Tovuz bölgesindeki son çatışmalarda verdiği şehit sayısı 12 olmuştur.

Çatışma bölgesine giden Haber7 ekibine konuşan Azerbaycan Savunma Bakanlığı Sözcüsü Vagif Dargahlı, Ermeni tarafının 16 Temmuz itibarıyla bazı köylere/sivil yerleşim yerlerine saldırı düzenlediğini belirtmiş; buna mukabil Azerbaycan Ordusu'nun Ermeni sivilleri hiç bir şekilde hedef almadığını, direkt olarak düşman mevzilerinin hedef alındığını vurgulamıştır.³

Çatışmanın Azerbaycan siyasetine yansımalarının olduğu da görülmüştür. Nitekim Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 15 Temmuz tarihinde, 12 Temmuz'dan beri süren sınır çatışmalarında yeterli şekilde faaliyet gösteremediğini belirterek 2004'ten beri görevde olan Dışişleri Bakanı Elmar Memmedyarov'u görevden almış; yerine Eğitim Bakanı Ceyhun Bayramov'u Dışişleri Bakanı olarak atamıştır. Bu görev değişikliğinin öteden beri arzu edildiği, bu olayın bir fırsat/bahane olduğu yorumları yapılmaktadır. Yeni Dışişleri Bakanı Bayramov, Azerbaycan'ın 1 cm toprağının dahi işgal altında bırakılmayacağını beyan etmiştir.⁴

Devam eden günlerde çatışmanın şiddeti azalmış; ancak Azerbaycan'ın yüksek hassasiyeti ve ihtimamı devam etmiştir. Azerbaycan, Ermenistan'ın tüm provokatif eylem ve niyetlerine yönelik önlemlerini almış vaziyette güvenliği sağlamaya devam

¹ Ruslan Rehimov, "[Azerbaycan-Ermenistan sınırında süren çatışmada bir üsteğmen şehit oldu](#)", *Anadolu Ajansı*, 13.07.2020.

² "[Azerbaycan-Ermenistan sınırında çatışma: 7 asker şehit oldu](#)", *Türkgün*, 14.07.2020,

³ "[Azerbaycan'dan Ermenistan'a açık uyarı: Füzelerimizle vurmaktan çekinmeyiz](#)", *Haber7*, 18.07.2020.

⁴ "[Azerbaycan Dışişleri Bakanı görevden alındı](#)", *Türkgün*, 16.07.2020.

etmektedir. Bu kapsamda Azerbaycan Savunma Bakanlığından yapılan yazılı açıklamada, Tovuz iline bağlı Ağdam Köyü yönünde Azerbaycan mevzileri üzerinde keşif uçuşu yapan 21 Temmuz'da iki, 22 Temmuz'da bir adet Ermenistan'a ait "X-55" tipi İHA'nın vurularak düşürüldüğü belirtilmiştir.⁵

Azerbaycan'dan Tepkiler

Tovuz'daki askerî gelişmelerin, bağlantılı olarak sosyal ve siyasî yansımaları olmuştur. Bu kapsamda ilk olarak göze çarpan gelişme Azerbaycan halkının yüksek seviyedeki tepkisi ve motivasyonu olmuştur.

Ermenistan'ın, Azerbaycan ordusunun sınırdaki mevzilerine düzenlediği saldırıları ve bu saldırılardaki can kayıplarını protesto etmek amacıyla on binlerce Azerbaycanlı 15 Temmuz'dan itibaren sokaklara çıkmıştır. Bakü'de ve çevre şehirlerde yaşayan Azerbaycanlılar akşam saatlerinde başkent Bakü sokaklarında kortej oluşturmuş, ellerinde Azerbaycan bayraklarıyla "Karabağ bizimdir bizim kalacak" sloganı atmışlardır. Ayrıca vatandaşlar, Millî Meclis'in önünde toplanmış ve seferberlik ilan edilmesi için slogan atmışlardır. Tüm bunların yanı sıra "Şehitler ölmez vatan bölünmez" ve "Başkomutan, silah ver bize" gibi sloganlar da atılmıştır. Ancak 16 Temmuz günü bu hadiselerde provokatif bir takım girişimler olduğu ve düşmanın işine yarayacak bir takım taşkınlıkların yapıldığı görülmüştür.⁶

Azerbaycan halkının verdiği bir başka tepki ise gönüllü askerlik başvurularıdır. Azerbaycan halkı, Ermenistan ile savaşında devletin emrine girmek için askerlik şubelerine koşmuştur. Sadece 17-18 Temmuz'da 24 bin gönüllü askerlik başvurusu yapılmış; Aliyev'in açıklamasına göre bu sayı toplamda 50 bine kadar çıkmıştır.⁷

Dünyadan Tepkiler

Azerbaycan halkının yanı sıra dünyanın pek çok yerinde Azerbaycan'a destek vermek amacıyla Ermenistan'ı protesto eden gösteriler düzenlenmiştir. Ermenistan'ın ABD'deki Vaşington Büyükelçiliği ve Şikago Konsolosluğu, Almanya'daki Berlin Büyükelçiliği, Fransa'daki Paris Büyükelçiliği ve Ukrayna'daki Kiev Büyükelçiliği önünde toplanan Azerbaycanlılar tarafından eylemler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Macaristan'ın başkenti Budapeşte, Avusturya'nın başkenti Viyana ve Finlandiya'nın başkenti Helsinki'deki merkez noktalarda Azerbaycan ve Türkiye Türkleri tarafından protestolar düzenlenmiştir. Tüm bunların yanı sıra 17 Temmuz'da, İran'ın Tebriz,

⁵ Ruslan Rehimov, "[Azerbaycan ordusu Ermenistan'a ait İHA'yı düşürdü](#)", *Anadolu Ajansı*, 22.07.2020.

⁶ Ruslan Rehimov, "[Azerbaycan'da halk seferberlik talebiyle Milli Meclisin önünde toplandı](#)", *Anadolu Ajansı*, 15.07.2020.

⁷ Ruslan Rehimov, "[AA çatışmaların yaşandığı Azerbaycan-Ermenistan sınırında](#)", *Anadolu Ajansı*, 19.07.2020.

Erdebil, Urmiye, Zencan gibi Türk şehirleri ile başkent Tahran'da milliyetçi Türk gençlerince gösteriler icra edilmiştir.

Gelişmeler üzerine dünyadan siyasî tepkiler gecikmemiştir. Saldırıları sonrasında en büyük tepki hiç kuşkusuz Türkiye'den gelmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan Ermenistan'ı Azerbaycan'a yönelik saldırılarını şiddetle kınayarak Türkiye'nin, Azerbaycan'ın hakkına, hukukuna, topraklarına yönelik her türlü saldırının karşısında yer almakta asla tereddüt göstermeyeceğini ifade etmiştir.⁸ Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan dikkati başka yönlere çekmek amacıyla yeni çatışma alanları oluşturmak istediğini aktarırken bir an önce aklını başına toplaması gerektiğini ve Türkiye'nin tüm imkânlarıyla Azerbaycan'ın yanında olduğunu hatırlatmıştır.⁹ Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar ise Ermenistan'ın açtığı kumpasın altında kalacağını, bu kumpasta boğulacağını ve yaptıkları işin mutlaka hesabını vereceklerini vurgulamıştır.¹⁰ Ayrıca 16 Temmuz günü TBMM'de grubu bulunan 4 siyasî parti (MHP, AK Parti, CHP ve İP) konuya ilişkin bir ortak açıklama ile Azerbaycan'a açık desteklerini ifade etmişlerdir.¹¹

ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, yaşanan çatışmayı kınadıkları belirtilmiş, "Tarafların güç kullanmayı derhal bırakmalarını, şiddetin daha fazla tırmanmasını önlemek için aralarında doğrudan iletişim kurarak ateşkese uymalarını istiyoruz." şeklinde bir uyarı yapılmıştır.

Rusya, tarafları ateşkese uymaya davet etmiş ve gerekirse taraflar arasında arabuluculuk yapabileceğini açıklamıştır. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov 13 Temmuz tarihinde Azerbaycan Dışişleri Bakanı Elmar Memmedyarov ile görüşmesinin ardından bölgede gerginliklerin artmasının kabul edilemez olduğunu belirterek, durumun kontrol altına alınmasının önemli olduğunu altını çizmiştir. Rusya'nın açıklamaları taraflara itidal ve ateşkes çağrısı içerse de dikkat çekici olan, Rusya merkezli Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü sorumluluk alanına işaret edilmesi ve Karabağ'ın zikredilmemiş olmasıdır. Zira Karabağ Azerbaycan toprağıdır ve Azerbyacan'ın üye olmadığı KGAÖ'nün burada bir sorumluluğu yoktur. Rusya el altından KGAÖ'ye sorunu yönlendirme ve bu şekilde Karabağ'da Ermenistan tezini besleme niyetinde olduğunu ihsas ettirmektedir.

Ukrayna, taraflara itidal çağrısı yapmakla beraber Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ve Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin Ermenistan'ın işgallerini sona erdirmesini isteyen 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlarının uygulanması, sorunun uluslararası hukukun temel ilkelerine ve özellikle toprak bütünlüğü ilkesine uygun bir biçimde çözüme kavuşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Destekleyici

⁸ "Erdoğan: Türkiye Azerbaycan'a yönelik her türlü saldırının karşısında yer almakta tereddüt göstermeyecektir", *Anadolu Ajansı*, 14.07.2020.

⁹ "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'ndan Azerbaycan'a destek mesajı", *Anadolu Ajansı*, 13.07.2020.

¹⁰ "Bakan Akar'dan önemli görüşme: Ne yapmamız gerekiyorsa yapacağız", *Türkçün*, 16.07.2020.

¹¹ "Meclis'teki 4 partiden Ermenistan'a kınama", *Türkçün*, 16.07.2020.

yaklaşımından sonra Ukrayna'nın Erivan Büyükelçiliği'ne Ermenilerin saldırdığı haberleri gelmiştir.

İran'dan gelen ilk resmî açıklamada kayıplardan duyulan üzüntü ifade edilmiş ve taraflar ateşkese davet edilmiştir. Bununla birlikte Azerbaycan ve İran Dışışleri Bakanlarının telefon görüşmesinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne desteğin ifade edildiği beyan edilmiştir. Gürcistan ise konuya ilişkin zayıf sayılabilecek bir açıklama yapmış ve bu açıklama ile Azerbaycan'da hayal kırıklığına neden olmuştur.

BM, Avrupa Birliği (AB), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve NATO, ayrıca Ermenistan'ın üye olduğu Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) ateşkes ihlallerinden ve sıcak çatışmaların başlamasından duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) saldırılarından dolayı Ermenistan'ı kınamış ve Azerbaycan'a destek vermiştir.

Neden Tovuz? Neden Şimdi?

Çatışmanın yaşandığı Tovuz bölgesi, iki ülke arasında geçmişte de çatışmalara sahne olmuş, stratejik önemi yüksek bir bölgedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum ve TANAP doğal gaz hatları, Bakü-Tiflis-Ahılkelek-Kars Demiryolu Hattı ile Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan karayolu hattı Tovuz ili topraklarından geçmektedir.

Önemli boru hatlarının geçiş bölgesi olan Tovuz bölgesinde yaşanan çatışmanın akla getirdiği ilk noktalardan birisi de petrol ve doğal gaz ticaretidir. Kimi uzmanlar Ermenistan'ın, önemli enerji hatlarının geçiş bölgesi olan Tovuz bölgesine saldırmalarının Türkiye ve Azerbaycan arasındaki gaz ticaretinin arttığı döneme denk gelmesinin tesadüf olmadığını öne sürmektedir. Nitekim Enerji Piyasaları Düzenleme Kurumu'nun (EPDK) 2019 sektör raporuna göre, Türkiye'nin Azerbaycan'dan doğal gaz ithalatının tüm ithalat içindeki payı 2017'de %11,8, 2018'de %14,97 ve 2019'da %21,20 seviyesine yükselmiş; Türkiye'nin Rusya'dan doğal gaz ithalat payı 2017 yılında %51,93, 2018'de %47,02 ve 2019'da %33,61'e kadar gerilemiştir. Ayrıca Azerbaycan'ın Türkiye'ye ihraç ettiği doğal gazın toplam ihracat içindeki payı %34,80 olmuşken, Rusya'nın ihraç ettiği doğal gazın oranı ise %17,86'ya kadar gerilemiştir.¹² Türkiye'nin son süreçte Azerbaycan'dan doğal gaz alımını önemli ölçüde artırması Tovuz bölgesinin Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılama açısından kritik bir bölge olduğunu gözler önüne sermiştir.

Azerbaycan'ı Gürcistan üzerinden Türkiye'ye ulaştıran tek karayolunun da bu rotada yer aldığı düşünüldüğünde bölgenin Türkiye-Azerbaycan kara ulaşımı için ne denli önemli olduğu anlaşılacaktır.

¹² [2019 Yılı Petrol Piyasası Sektör Raporu](#), T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2020.

Ermenistan, bu bölgeye saldırarak Azerbaycan'ı Karabağ dışında bir cepheye angaje etmek istemektedir. Böylece, bir taraftan Rusya'nın sağlayacağı KGAÖ şemsiyesinden yararlanmayı diğer taraftan da Batı ve dünya kamuoyuna Azerbaycan'ın Ermenistan'a saldırdığı imajını vermeye çalışmaktadır. Nitekim Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan, 19 Temmuz'da yaptığı açıklamada, Ermenistan-Azerbaycan sınırında ateşkese uyulmasıyla ilgili güvenli bir uluslararası izleme sisteminin oluşturulmasından yana olduğunu belirtmiş ve Tovuz'daki sınır hattında yeni bir fiilî durum yaratma niyetini göstermiştir.¹³

Azerbaycan, 2016'da Ağdam ve Terter'de, 2018'de ise Nahçıvan'da yaşanan çatışmalarda askerî ve motivasyon üstünlüğü ile büyük kazanımlar elde etmiştir.¹⁴ Ermenistan'ın bu çatışmalarla hedeflediği bir başka husus ise 2016 çatışmalarında ortaya çıkan tabloyu ve psikolojik mağlubiyeti tersine çevirmektir. Ermenistan'ın, dünyanın dört yanında aktif halde diaspora ve lobi faaliyetleriyle, Azerbaycan ile yaşanan uyuşmazlıkta yeni bir gündem yaratma gayretinde olduğu anlaşılmaktadır.

Ermenistan'ın, Azerbaycan'a yönelik saldırılarını kendi iradesi ile yapmamış olma ihtimali vardır. Zira Libya'da Fransa ve Rusya'nın destek verdiği Hafter güçlerine karşı, Türkiye destekli meşru hükümetin elde ettiği başarılar karşısında Türkiye'yi bir başka alana çekmek, dünya kamuoyunun dikkatlerini Ermenistan Azerbaycan çatışması üzerinden dağıtmak için bu iki ülkenin Ermenistan'ı Azerbaycan topraklarına saldırma konusunda yönlendirmiş ve kışkırtmış olma ihtimali yüksektir. Nitekim Rusya Savunma Bakanlığı sitesindeki habere göre 16 Temmuz'da, Paris'te, Rusya Savunma Bakan Yardımcısı Albay General Alexander Fomin, Rusya ve Fransa Dışişleri ve Savunma Bakanları Yardımcısı düzeyinde 2+2 formatında görüşmelere katılmıştır. Ayrıca açıklamada, Fransız Savunma Bakanlığı Uluslararası İlişkiler ve Strateji Genel Müdürü ile görüşüldüğü; görüşmelerde, uluslararası güvenliğin güncel konuları, dünyanın kriz bölgelerindeki durum ve ikili işbirliği ele alınmıştır.¹⁵ Bu gelişme, Rusya ve Fransa'nın Türkiye'yi yeni bir sorun alanına çekme çabasında oldukları ihtimalinin varlığını göstermektedir.

Türkiye'nin Askerî Desteği

Türkiye Savunma Sanayi Başkanı İsmail Demir'in "İHA ve SİHA'larımız Azerbaycan'ın emrindedir" açıklaması¹⁶, Azerbaycan'ın egemenlik haklarını Ermenistan yahut başka

¹³ "[Ermenistan'dan Azerbaycan sınırına izleme sistemi oluşturma önerisi](#)", *Sputnik Türkiye*, 19.07.2020.

¹⁴ Yalçın Sarıkaya, "[Armenia as occupying and aggressor side of the conflict, still provokes a full scale war in the region - Turkish Expert](#)", *Ednews*, 14.07.2020.

¹⁵ "[Deputy Defence Minister of the Russian Federation Colonel-General Alexander Fomin took part in negotiations at the level of the Deputy Foreign and Defence Ministers of Russia and France](#)", *Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı*, 16.07.2020.

¹⁶ Mustafa Çalkaya, "[Savunma sanayimiz bütün tecrübe, teknoloji ve kabiliyetleriyle her zaman Azerbaycan'ın emrindedir](#)", *Anadolu Ajansı*, 17.07.2020.

ülkelerin emellerine teslim etmeme noktasındaki kararlılığı ifade etmesi bakımından anlamlıdır. Bu noktada Türkiye-Azerbaycan askerî işbirliğine de kısaca bakılmalıdır.

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki savunma ilişkileri iki temel hukukî çerçeveye dayanmaktadır: Birincisi, 1990’larda yapılan düzenlemeler ile Azerbaycanlı askerî personelin Türkiye’de eğitim almasını sağlayan iş birliğidir. İkincisi ve daha önemlisi ise 2010 yılında imzalanan “Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması”dır. İlgili anlaşmanın 2. maddesi, Birleşmiş Milletler Şartı’nın meşru müdafaa hakkını düzenlediği 51. maddesine de atıfta bulunarak taraflardan (Türkiye ve Azerbaycan) birinin üçüncü ülke ya da ülkeler tarafından saldırıya maruz kalması hâlinde ortak bir güvenlik ve savunma perspektifi oluşturulacağını belirtmektedir. 7.maddede ise her iki ülkenin silahlı kuvvetleri arasında komuta kontrol ve kuvvet yapısı koordinasyonu düzenlenmiştir. Uzmanlara göre böyle bir koordinasyonun sağlanmasına ilişkin planlama, teorik olarak stratejik seviyede müşterek harekât icrasının da önünü açmaktadır.¹⁷

Türkiye-Azerbaycan arasında var olan askerî işbirliği kapsamında ortak yürütülen askerî faaliyetler (eğitim ve tatbikat) ve politikalar olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede iki devlet arasında son olarak 5-7 Kasım 2019’da Bakü’de 12. Azerbaycan-Türkiye Yüksek Düzeyli Askerî Diyalog Toplantısı gerçekleştirilmiştir.¹⁸ İki devlet arasındaki askerî ilişkiler kapsamında savunma sanayi ürünlerinin alım-satımı gibi işlemlerin olabileceği görülmektedir. Nitekim Azerbaycan Savunma Bakanı Kıdemli Orgeneral Zakir Hasanov, 22 Haziran 2020’de bir televizyon kanalına yaptığı açıklamada, Azerbaycan ordusunun yeni silah ve araç alımlarıyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuş; Türkiye’den SİHA alım çalışmalarının devam ettiğini ve bu konuda sonuç alındığını belirtmiştir. Hasanov aynı zamanda “kardeş Türkiye’nin askerî alanda Azerbaycan’a finansal yardım da sağladığını” vurgulamıştır.¹⁹ Bazı haber kaynaklarına göre Azerbaycan-Ermenistan sınır hattındaki gerginlik sonrasında Türkiye’nin İHA ihracatı gerçekleşmiş; Azerbaycan’a 6 adet Bayraktar TB 2 İHA teslim edilmiştir.²⁰ Ancak bu konuya ilişkin henüz herhangi bir resmî açıklama yapılmamıştır.

Azerbaycan Savunma Bakanlığından yapılan açıklamaya göre, Azerbaycan ve Türkiye’nin, Azerbaycan’da geniş kapsamlı ortak askerî tatbikat düzenleyeceği ve bu tatbikata her iki ülkenin kara ve hava kuvvetleri katılacağı duyurulmuştur. Hava Kuvvetlerinin tatbikatı 29 Temmuz-10 Ağustos tarihlerinde Bakü, Nahçıvan, Gence, Kürdemir ve Yevlah’ta; Kara Kuvvetlerinin tatbikatı ise 1-5 Ağustos’ta, Bakü ve

¹⁷ Can Kasapoğlu, “[Türkiye-Azerbaycan: Savunma iş birliğinden askeri ittifaka](#)”, *Anadolu Ajansı*, 31.10.2017.

¹⁸ Ruslan Rehimov, “[Türkiye-Azerbaycan 2020 askeri iş birliği faaliyet planı onaylandı](#)”, *Anadolu Ajansı*, 07.11.2019.

¹⁹ Ruslan Rehimov, “[Azerbaycan Türkiye’den SİHA alacak](#)”, *Anadolu Ajansı*, 22.06.2020.

²⁰ “[Türkiye’den Azerbaycan’a SİHA desteği ve İHA ihracı](#)”, *Leportale*, 19.07.2020.

Nahçıvan'da yapılacaktır.²¹ Söz konusu askerî tatbikat gündemi ile bölgedeki dengelerin gereğinin yapıldığı yorumlanmıştır. Nitekim Azerbaycan-Türkiye ortak tatbikatı, Rusya Savunma Bakanlığı tarafından ifa edilen askerî tatbikata ve Ermenistan'a verilen askerî/dış desteğe bir cevap niteliğinde olacaktır.

Rusya'nın Ani Tatbikat Hamlesi

Azerbaycan-Ermenistan sınırında gelişmeler sürerken aynı zamanda Rus birliklerinin hazırlık halinde olması bölgede yeni bir karışıklığın olabileceğini ortaya koymaktadır. Nitekim 17 Temmuz'da Rusya Savunma Bakanlığı, ani bir kararla toplam 35 askerî üs ve Karadeniz ve Hazar'daki 17 deniz üssünde 56 "taktik tatbikat" gerçekleştirileceğini; bu kapsamda tatbikatta yaklaşık 150 bin personel, 27 bine yakın askerî araç ve ekipman, 414 savaş uçağı ve 106 savaş gemisinin "sürpriz denetimlere" tabi tutulacağını açıklamıştır. Ayrıca tatbikatların sonbahar için planlanan kapsamlı "Kafkas 2020" tatbikatına hazırlık işlevi de göreceği bildirilmiştir.²²

Ermenistan'a Askerî Ekipman Desteğı

Sırbistan'ın Azerbaycan'daki Maslahatgüzarı Danitsa Veinoviç, Ermenistan-Azerbaycan sınırında çatışmalar yaşandığında Ermenistan'a silah gönderdikleri gerekçesiyle 20 Temmuz'da Azerbaycan Dışişleri Bakanlığına çağırılmıştır. Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, Veinoviç'i kabul eden Dışişleri Bakan Yardımcısı Halef Halefov, Sırbistan'dan Ermenistan'a havan topu ve çeşitli kalibreli mermilerden oluşan büyük miktarda mühimmat gönderildiğine dair güvenilir ve doğrulanmış bilgilere sahip olduklarını belirtmiş ve Sırbistan'dan konuya ilişkin açıklama beklediklerini kaydetmiştir. Sırbistan Ticaret, Turizm ve Telekomünikasyon Bakanı Rasim Ljajic ise başkent Belgrad'da yaptığı açıklamada, özel bir firma tarafından bu yıl Ermenistan'a silah gönderildiğini ifade ederek "Firmanın ismini söyleyemem. Mayıs ve haziran aylarında tabanca ve tüfeklerden oluşan iki gönderim yapıldı. Değeri ise bir milyon avrodan az." demiştir. Ermenistan'a silah desteğini doğrulayan Ljajic, Azerbaycan ile ilişkilerine zarar gelmesini istemediklerini vurgulamıştır.²³

Sonuç

Azerbaycan çatışmada şehitler vermiş olmakla birlikte, dikkatle harbi sürdürmektedir. Azerbaycan Savunma Bakanlığı millî moral açısından son derece önemli bulunan, imha edilen düşman hedeflerinin videolarını peyderpey

²¹ Ruslan Rehimov, "[Türk ve Azerbaycan orduları geniş kapsamlı ortak tatbikata başlıyor](#)", *Anadolu Ajansı*, 27.07.2020.

²² "[A sudden check was announced in the Armed Forces of the Russian Federation](#)", *Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı*, 17.07.2020.

²³ Lejla Biogradlija, "[Sırbistan, Ermenistan'a silah gönderdiğini kabul etti](#)", *Anadolu Ajansı*, 22.07.2020.

paylaşmaktadır. Çatışma sonucunda Azerbaycan, kendi vatandaşlarından, dünyadaki Azerbaycan ve Türkiye Türklerinden, dünya kamuoyundan ve pek çok uluslararası örgütten destek görmüş; elde ettiği destekle gücünü tazelemiş ve Ermenistan üzerindeki psikolojik üstünlüğünü tahkim etmiştir.

Ermenistan'ın sivil yerleşimlere yönelik saldırıları paylaşılarak ispat edilmiş ve dünya kamuoyunun dikkatinin çekilmesi sağlanmıştır. Ancak bu türden görüntülerin paylaşılmasının yeterli olmayacağı; bunun yanı sıra yaşananların, Ermenilerin provokatif eylem ve niyetlerinin dünya basınına daha iyi aktarılması gerektiği anlaşılmıştır. Kısacası Azerbaycan'ın, kamu diplomasisi kapsamında bu gelişmeleri daha etkili ve fazla kullanması gerekmektedir.

Öte yandan Türk dünyasının diğer devletlerinin de Azerbaycan'a desteği beklenmektedir. Özellikle Rusya ile kurucu üye olarak KGAÖ'de yer alan Kazakistan ve Kırgızistan'ın beyanatları merak konusudur. Bu konuda Türk Keneşi (Konseyi) üzerinden hareket edilebilmesi mümkün görünmektedir.

Türkiye'nin Rusya ve ABD arasındaki mevcut uyuşmazlık durumunu dengeli biçimde ve Azerbaycan ile koordine ederek bu tırmanışın aleyhte sonuçlanması riskini en aza indirme imkânı bulunmaktadır. Rusya, Türkiye için bu sorunun ne denli önemli olduğunu bilmektedir. ABD ise burada oluşacak bir Türk-Rus çatışmasını en azından belli bir seviyeye kadar arzu etmektedir.

Bu süreçte Türkiye ve Azerbaycan kamuoylarındaki birlik ruhu güçlendirilirken provokatif çıkışlara fırsat verilmemelidir. İran'ın resmî tutumunun eksikliği/yetersizliği İran'daki Türk kamuoyunun da İran devlet yetkililerinin de dikkatine sunulmalıdır. Ayrıca İsveç, Hollanda, Almanya ve ABD gibi ülkelerde Azerbaycan lehine yapılan/yapılacak gösterilere Türkiye kökenli Türklerin de destek vermesi anlamlı olacağından, teşvik edilmesi yerinde olacaktır.

Türkiye ve Azerbaycan'ın ortak askerî tatbikat kararı almaları, iki ülkenin bölgedeki nüfuzunu artıracak bir adımdır. Zira Rusya'nın, Azerbaycan-Ermenistan çatışmasının hemen ardından bölgede geniş kapsamlı bir askerî tatbikat yürütmesi göz önünde bulundurulursa, Azerbaycan ve Türkiye askerî tatbikatlarının ne denli manidar olduğu daha kolay anlaşılabacaktır.

Son olarak, ABD ve Rusya'daki Ermeni lobicilerinin "şiddet durmalı" çağrılarını temkinli yaklaşılmalıdır. Zira bu tutum, Azerbaycan'ın haklılığının göz ardı edilmesini beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte bu çağrılar altında, çatışmaların müsebbibi işgalci Ermenistan'ı masummuş gibi yansıtmaya çabası olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu türden yaklaşımlar karşısında ihtiyatlı yaklaşmak daha doğru olacaktır.